

فصلنامه علمی- پژوهشی **رهبریت**

سال دوازدهم، شماره ۴۴، پاییز ۱۳۹۷
صفحه ۴۳ تا ۶۰

ارتقای بُعد اقتصادی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران با تاکید بر

نظریه اقتصاد مقاومتی رهبر معظم انقلاب

(مطالعه موردی نقش راهبردی مرزبان اقتصادی کشور)

محسن عزیزی / دانشجوی دکتری روابط بین الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی واحد تهران جنوب،

دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران، edris127@yahoo.com

محمد خضری / استادیار گروه اقتصاد، دانشکده اقتصاد و حسابداری واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد

اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول) khezri380@gmail.com

چکیده

امروزه مفهوم امنیت تحول یافته و دارای ابعاد تازه‌ای شده است. به‌گونه‌ای که دولت‌ها، امنیت را به‌ویژه امنیت ملی را در توسعه اقتصادی سرراغ می‌گیرند. اقتصاد مقاومتی، نیز رویکردی برای ارتقای امنیت اقتصادی است در شرایطی که صادرات و واردات برای آن کشور محدود شده است. گمرک به عنوان مرزبان اقتصادی کشور در اجرای سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، از اهمیت فوق العاده‌ای برخوردار است بر این اساس تعیین میزان نقش آن بر ابعاد امنیت اقتصادی و بخصوص مقاوم سازی اقتصاد کشور و اینکه چگونه می‌توان از آن در جهت بهبود شاخص‌های امنیت اقتصادی موثر واقع گردد، چرایی این مطالعه است. نتایج حاکی از آن است تسهیل و شفاف‌سازی فرآیند تجارت، ثبات در بازار داخلی، با بهبود شرایط صادرات و ترخیص کالا، جلوگیری از ورود کالاهای ناسالم و مضر به کشور، ایجاد ینجره واحد تجارت فرامرزی، ثبات در سیاستگذاری‌ها برای کاهش فعالیت‌های رانت‌جویانه و... از مهم‌ترین راهکارهای ارتقای امنیت اقتصادی و کمک به مقاوم سازی اقتصاد کشور است.

کلید واژه: امنیت اقتصادی، اقتصاد مقاومتی، مرزبان اقتصادی،

قاچاق، تجارت خارجی

تاریخ تأیید ۱۳۹۷/۰۸/۲۲

تاریخ دریافت ۱۳۹۷/۰۷/۰۸

مقدمه

امنیت از جمله دیرپاترین آمال بشر و یکی از لوازم و شروط بهزیستی و بهروزی وی تلقی گردیده و از دیدگاه مازلو، ابزار حرکت به سوی «خودشکوفایی انسانی» محسوب می‌شود (فینی زاده بیگدلی، ۱۳۹۵: ۱۱۳). بشر از همان ابتدای ورود به هستی با معمایی تحت عنوان معمای امنیت روبرو بوده است. چراکه عوامل محیطی مهم‌ترین تهدیدکننده حیاتی‌ترین ارزش بشر یعنی بقا به شمار می‌آمدند (قاسمی، ۱۳۹۰: ۳۲۱). بوزان امنیت را آزادی از تهدید و توان دولت‌ها و جوامع برای حفظ هویت مستقل خود معرفی کرده است (Udovic, 2006: 5). اگرچه این واژه را بسیار مختلف و با در نظر گرفتن ابعاد و شرایط گوناگون در جامعه تعریف کرده‌اند، با این وجود عنصر صیانت نفس و حفظ جان در اغلب تعریف‌ها آمده است (اشتراوس، ۱۳۷۳: ۶۲). حال هرگاه فرد، سازمان، دولت و یا جامعه واقعاً از خطر رها بوده یا در مقابل آن حفاظت شود، گفته می‌شود که آن فرد، سازمان، دولت و یا جامعه از امنیت برخوردار است (برومند، ۱۳۸۷: ۱۸). امروزه مفهوم امنیت تحول یافته و دارای ابعاد تازه‌ای شده است به گونه‌ای که دولت‌ها، امنیت را به‌ویژه امنیت ملی را در توسعه اقتصادی-تجاری و نه در اسلحه سراغ می‌گیرند (افتخاری، ۱۳۸۹: ۸۲). پیوند میان تجارت و امنیت ملی، تاریخی طولانی دارد. میتوان ریشه دیدگاه‌هایی را که به رابطه میان تجارت بین‌الملل و امنیت ملی توجه کرده‌اند، در نظریه‌های مرکانتیلیستی قرون ۱۵ و ۱۶ میلادی، ملاحظه کرد. مرکانتیلیست‌ها، تجارت را وسیله کسب قدرت می‌دانستند. جمله «همسایه‌ات را گدا کن»، از معروف‌ترین شعارهای منتسب به مرکانتیلیست‌ها است، که تجارت را در افزایش و کسب تراز تجاری مثبت برای قدرتمند شدن می‌دانستند (Lester, 2008: 24) و بهترین راه ثروتمند شدن یک کشور را صدور کالا، بیش از ورود آن می‌دانستند در این راه بود که گمرکات به حمایت از تولیدات داخلی شتافت و کنترل دولت بر تجارت با تحدید واردات و تشویق صادرات افزایش یافت (سالواتوره، ۱۳۹۳: ۲۱). در دوران معاصر، پیچیدگی روابط در محیط داخلی و بین‌المللی دولت‌ها، موجب درهم تنیدگی هر چه بیشتر تجارت بین‌الملل با منافع امنیت ملی آن‌ها گردید. این واقعیت پس از جنگ جهانی دوم علی‌الخصوص پایان گرفتن دوره جنگ سرد، با کاهش نسبی درجه اهمیت جنبه‌های نظامی و سیاسی امنیت ملی و افزایش اهمیت جنبه‌های دیگر، به‌خصوص بُعد اقتصادی امنیت ملی، نمود آشکارتری یافت درحالی که در گذشته قدرت اقتصادی فقط به‌عنوان مبنایی برای تقویت قدرت نظامی محسوب می‌شد

امروزه بُعد اقتصادی امنیت ملی چنان تغییراتی یافته است که جای بُعد نظامی را گرفته و به تدریج به عنوان نقطه مرکزی امنیت ملی درآمده است. رهبر معظم انقلاب در خصوص اهمیت امنیت اقتصادی می‌فرماید: « اینک می‌گوییم امنیت مهم است، چون هر پیشرفت دیگری متوقف بر امنیت است. اقتصاد هم نیازمند امنیت است و باید بر یک نهاد امن بنا شود» (بیانات در جمع دانش‌آموختگان دانشگاه‌های افسری ارتش، ۳/۸/۹۶).

بُعد اقتصادی امنیت ملی که به امنیت اقتصادی مشهور است یکی از وجوه اصلی امنیت ملی محسوب می‌شود (برومند، ۱۳۸۷: ۲۳). امنیت اقتصادی به میزان حفظ و ارتقای شیوه زندگی مردم یک جامعه از طریق تأمین کالاها و خدمات، هم از مجرای عملکرد داخلی و هم حضور در بازارهای بین‌المللی اطلاق می‌شود (ماندل، ۱۳۸۸: ۱۰۷). به‌طور کلی امنیت اقتصادی حمایت از منافع اقتصادی یک کشور به‌منظور مانع شدن از اقدامات، فعالیت‌ها و حوادثی که این منافع را تهدید می‌کند، است (سویزی و محمدی، ۱۳۹۰: ۱۴۱). بنابراین شاخص‌های امنیت اقتصادی عبارت‌اند از: تأمین کالاها و خدمات برای جامعه، حفظ منافع اقتصادی کشور، ثبات بازارهای ملی، تجارت آزاد، توسعه پایدار تولید ناخالص داخلی، رشد بهره‌وری، نرخ پایین تورم، ثبات نرخ ارز، تعادل تراز پرداخت‌ها، حل مسائل مرتبط با مواد مخدر و قاچاق کالا و غیره (Wysokinska, 2013: 205). براساس شاخص‌های مذکور، گمرک به عنوان مرزبان اقتصادی بر امنیت اقتصادی و اجرای سیاست‌های اقتصاد مقاومتی از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است. این سازمان نقش مهمی در فرآیند تجارت خارجی داشته و رتبه سوم را در وصول درآمدهای کشور دارد. گمرک جمهوری اسلامی ایران از طریق تسهیل تجارت و ساده‌سازی رویه‌های گمرکی می‌تواند با کاهش زمان تشریفات گمرکی و به تبع آن کاهش هزینه‌ها، قدرت رقابتی تولیدکنندگان و رفاه مصرف‌کننده را ارتقاء دهد. علت آن است که به ازای هر روز تأخیر در واردات و صادرات کالا، هزینه اضافه به واردکننده و صادرکننده تحمیل می‌شود. همچنین به دلیل وابستگی تولید کشور به کالاهای سرمایه‌ای، مواد اولیه و واسطه‌ای وارداتی و سهم بالای این کالاها در واردات کشور، نقش گمرک در تولید ملی مهم بوده و می‌تواند با تسهیل امور مربوط به صادرات کالاها و خدمات موجب تقویت بخش‌های تولیدی صادراتی شود.

در سال‌های اخیر با تشدید تحریم‌های غرب علیه جمهوری اسلامی ایران با هدف متوقف کردن برنامه‌های صلح‌آمیز هسته‌ای ایران واژه اقتصاد مقاومتی به عنوان راهبرد اصلی ادبیات اقتصادی کشور مطرح و متناسب با شرایط اقتصاد کشور مورد بحث قرار

گرفته است. در حقیقت اقتصاد مقاومتی به عنوان الگوی اقتصادی بومی و علمی برآمده از فرهنگ انقلابی و اسلامی زمینه توسعه اقتصادی را آماده می‌نماید. به عبارتی اجرای سیاست‌های اقتصاد مقاومتی می‌تواند موجب کاهش ضربه‌پذیری اقتصاد کشور در آینده شود (رودری و قاسمی، ۱۳۹۶: ۴). مساله تحریم تا حدود زیادی به روابط تجاری ایران و سایر کشورها وابسته است. بر این اساس گمرک با ایفای نقش، می‌تواند در راه رسیدن به اقتصادی پویا، اما مقاوم در برابر تکانه‌های خارجی، تأثیر بسزایی در راه دستیابی به اقتصاد مقاومتی داشته باشد. زیرا اصلی‌ترین رویه‌های گمرک یعنی صادرات و واردات، نقشی اساسی را در بنیة اقتصادی یک کشور ایفا می‌نماید. در واقع مهم‌ترین نقش گمرک ارتقا کارایی فرایند صادرات و واردات و تأمین و تحلیل آمار و اطلاعات مربوط به تجارت خارجی کشورها می‌باشد. به همین دلیل است که امروزه سامانه‌های کنترلی و صیانتی گمرک، جزء حیاتی هرگونه برنامه‌ی تسهیل تجارت می‌باشد (UNCTAD, 2006).

در این مطالعه، ارتقای بُعد اقتصادی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران با تاکید بر نظریه اقتصاد مقاومتی و اینکه مرزبان اقتصادی کشور چگونه و از چه سازوکارهایی بر امنیت اقتصادی اثرگذار است، موردبررسی قرار خواهد گرفت و با بررسی موضوع یاد شده در منابع، متون علمی و همچنین استفاده از نظر نخبگان فعال در گمرک و حوزه تجارت خارجی، راهکارهایی برای بهبود عملکرد گمرک در جهت ارتقا امنیت اقتصادی و مقاوم سازی اقتصاد کشور ارائه خواهد شد.

۱- مبانی نظری و پیشینه پژوهش

با پایان جنگ سرد و شکل‌گیری روابط جدید در نظام بین‌الملل، اولویت‌های امنیتی نیز دستخوش تحول شده و امنیت اقتصادی به‌عنوان مهم‌ترین وجه امنیت ملی مطرح گردید. روند جهانی‌شدن، گسترش تجارت بین‌الملل و جریان بین‌المللی سرمایه‌ها، مهم‌ترین عواملی هستند که امنیت اقتصادی را در صدر توجهات امنیتی قرار داده‌اند. با افزایش سرمایه‌گذاری خارجی، افزایش میزان تجارت نسبت به تولید در سطح جهان و به‌طور خلاصه تسریع روند جهانی‌شدن، روزبه‌روز بر اهمیت امنیت اقتصادی افزوده می‌شود.

مفهوم شناسی امنیت اقتصادی بیان می‌کند که امنیت اقتصادی چهره جدید و مهم امنیت در دنیای معاصر است که در همه سطوح فردی، اجتماعی و ملی توجه نظریه پردازان حوزه امنیت را به خود جلب کرده است. این وجه از امنیت گرچه در تاریخ زندگی اقتصادی بشر همیشه به نوعی وجود داشته، در بستر جهانی‌شدن، ابعاد و ویژگی‌های تازه‌ای یافته که

اهمیت آن را تا رتبه اول میان سایر ابعاد ارتقا داده است (سیف، ۱۳۸۹). بر این اساس می‌توان به نقش پررنگ گمرک در امنیت اقتصادی نگاهی تازه داشت. بطوری که معمارنژاد و همکاران (۱۳۹۲)، نظام گمرکی و ضرورت‌های تحول آن را (مبانی، برنامه‌ها و اقدامات انجام شده) بررسی کردند. با بررسی روند رشد عملیات تجاری در رویه‌های واردات، صادرات، ترانزیت و درآمد‌های گمرکی و دلایل قرار گرفتن گمرک به عنوان یکی از محورهای طرح تحول اقتصادی نظام اسلامی بیان گردید. کانتنز و لابلاند (۲۰۱۷)، بر اساس شش مطالعه میدانی در چاد، مالی، سودان، تونس، لیبی و آفریقای مرکزی، نشان دادند که پیامدهای ناخواسته سیاست‌های امنیتی، به طور ویژه در مورد تجارت و در نتیجه تولید درآمد است. علاوه بر این بیان کردند که دولت‌ها برای جلوگیری از قاچاق عملاً وظیفه تصمیم‌گیری را به عهده ماموران گمرک منطقه و واردکنندگان می‌گذارند تا در مورد میزان مالیات قابل قبول به میزان مشخص توافق کنند.

دانشفر و همکاران (۱۳۹۶)، با بررسی تجارب جهانی در زمینه مقاوم‌سازی اقتصادی در صنعت نفت و گاز بیان کردند که با توجه به پیچیدگی هسته فعالیت‌های صنعت نفت و گاز و اثرگذاری عوامل مختلف اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فناورانه بر آن، جهت بررسی جنبه‌های متنوع در ساختار و عملکرد صنعت نفت و گاز، از رویکردی جامع‌نگر یعنی مبانی نظام نوآوری و مطالعه تطبیقی باید استفاده شود. رودری و قاسمی (۱۳۹۶)، نیز با تعیین نقش صادرات غیرنفتی در تحقق اقتصاد مقاومتی در چارچوب برنامه ششم توسعه، بیان کردند که هر چه بتوان از خام فروشی فاصله گرفت و عرضه تولیدات صنعتی خود را به بازارهای بین‌المللی افزایش داد، می‌توان امیدوار بود که اقتصاد بیش از پیش در مسیر توسعه حرکت می‌کند. وقتی این وضعیت بر اقتصاد حاکم باشد، نشان دهنده این است که کیفیت و قیمت تمام شده کالا زمینه رقابت بین‌المللی محصولات تولیدی ایران را فراهم خواهد آورد. احمدی شادمهری و پورلداری (۱۳۹۵)، نقش مشوق‌های صادراتی بر توسعه صادرات غیرنفتی و تحقق اقتصاد مقاومتی را بررسی کردند.

حیدری و همکاران (۱۳۹۶)، در پژوهشی با هدف تعیین اولویت سیاست مالی مبتنی بر راهبرد اقتصاد مقاومتی به بررسی سیاست‌های مالی پرداخته شده و همچنین الگوهای فکری اقتصادی در ایران به منظور تعیین میزان نزدیکی آن‌ها با راهبرد اقتصاد مقاومتی در زمینه

سیاست مالی بررسی شده است. زمینه معیارهای عدالت اقتصادی، رشد اقتصادی، ثبات اقتصادی، درون زایی اقتصادی و مقاومت در برابر تهدیدات به عنوان شاخص‌های اقتصاد مقاومتی انتخاب شده اند؛ آن‌گاه با استفاده از روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP)، خط‌مشی‌های منتخب از سیاست مالی به لحاظ دارا بودن بیشترین تأثیر در تحقق راهبرد اقتصاد مقاومتی اولویت بندی شده اند.

مکیان و زنگی آبادی (۱۳۹۵)، در این پژوهش به ذکر الگوهای تحریم پرداخته و سپس الزامات تحقق اقتصاد مقاومتی مانند علمی کردن اقتصاد، مدیریت بحران‌ها، استفاده از ظرفیت مردمی، کوچک سازی دولت و توانمندی سازی بخش خصوصی، توجه به تولید پایدار و شناسایی کانون‌های آسیب پذیر در اقتصاد که یک ضرورت جدی است، مورد واکاوی قرار گرفته تا مورد توجه سیاستگذاران اقتصادی کشور قرار گیرد.

سیفلو (۱۳۹۳)، با بیان تقسیم بندی‌های رایج در علم اقتصاد، مفهوم «اقتصاد مقاومتی» را از طریق تعیین جایگاه آن در پارادایم علم اقتصاد با بهره گیری از روش تحلیل گفتمان سخنان مقام معظم رهبری و تحلیل منطقی تشریح نموده و با توسعه مفهومی مفاهیم دفاع، دفاع غیر عامل، جنگ، و جنگ اقتصادی، اقتصاد مقاومتی را به عنوان راهبرد دفاع غیر عامل اقتصادی تبیین کرده است. عمده ترین نوآوری این تحقیق به توسعه مفهومی جنگ، آسیب، دفاع و دفاع غیر عامل و استفاده از آن‌ها به منظور فراهم کردن یک چارچوب نظری و تحلیلی مناسب برای موضوعات اقتصادی و ارائه طریقی برای عملیاتی کردن اقتصاد مقاومتی مربوط است.

موسوی زنور (۱۳۹۳)، در بررسی رابطه امنیت ملی و تجارت بین الملل، امنیت اقتصادی جمهوری اسلامی ایران را در پرتو تجارت بین الملل بررسی کرد. اصولاً مهم ترین وظایف دولت‌ها در قبال مردم در حوزه امنیت اقتصادی، دو رویکرد کلی در رابطه با تجارت، یعنی حمایت گرایی و آزادسازی را مد نظر قرار می‌دهد. در همین راستا و از آنجا که تجارت بین الملل و ملاحظات امنیت ملی هر یک می‌تواند دیگری را تضعیف یا تقویت کند، لزوم ترکیب منطقی سیاست‌های آزادسازی تجاری و حمایت‌های مقتضی در کشور، به‌ویژه از طریق همگرایی با ترتیبات تجاری بین المللی، همچون سازمان جهانی تجارت به منظور تحقق مهم ترین اهداف جنبه‌های اقتصادی امنیت ملی، یعنی توسعه و رفاه اقتصادی اهمیت دارد (موسوی زنور، ۱۳۹۳).

با توجه به شرایط کنونی کشور ضرورت توجه به صادرات غیر نفتی بیش از گذشته باید مورد توجه قرار گیرد تا بتوانیم اقتصاد مقاومتی را با تکیه بر توان داخلی و استفاده از تمام ظرفیتهای اقتصادی و صنعتی کشور محقق کنیم. بدون تردید سیاستهای اقتصاد مقاومتی، سند جامعی برای اقتصاد پایدار کشور است و اقتصاد مقاومتی یک بحث کاملاً استراتژیک است که در کشورهایی که دارای اهداف بلند مدت هستند و روحیه استقلال در بطن سیاست داخلی و خارجی آنها جاری است، مطرح شده است

۲- روش تحقیق

پژوهش حاضر از لحاظ جهت گیری یک پژوهش کاربردی است؛ از لحاظ هدف، توصیفی، از لحاظ استراتژیهای پژوهش، پیمایشی و از لحاظ ماهیت، علی است. برای جمع آوری اطلاعات از روش کتابخانه‌ای و میدانی (پرسشنامه‌ای) استفاده شده است. برای دستیابی به هدف پژوهش لازم است که تصمیم گیرنده، چندین معیار را به صورت توأم ارزیابی کرده و گزینه‌های مختلف را بر طبق معیارها بسنجد. لذا پس از شناسایی عوامل و دسته‌بندی آنها، ابتدا وزن هر یک از دسته عوامل، با استفاده از تکنیک AHP اولویت‌بندی شد برای تکمیل و تحکیم نتایج از الگوهای تصمیم‌گیری چندمعیاره و روش خاص AHP جهت وزن‌دهی و تعیین درجه اهمیت هر یک از شاخص‌های امنیت اقتصادی و همچنین وزن‌دهی هر یک از گویه‌های مربوط به شاخص‌ها استفاده شد. در واقع این مهم که عنوان مرزبان اقتصادی کشور بر کدام یک از ابعاد امنیت اقتصادی در هر یک از شاخص‌های مورد بررسی دارای اثرگذاری بیشتری بوده است سنجیده شد. به این ترتیب بر اساس نظرات نخبگان فعال در سازمان گمرک و حوزه تجارت خارجی این مساله مورد بررسی قرار گرفت.

۳- مفهوم اقتصاد مقاومتی

پرداختن به موضوع اقتصاد مقاومتی در این برهه حساس از حیات انقلاب اسلامی و تحولات نظام بین الملل یکی از بایسته‌های جمهوری اسلامی است که می‌تواند زمینه‌های امنیت، رفاه، اقتدار ملی و بین المللی و کاهش آسیب پذیری از تحولات و وقایع بین المللی را فراهم آورد. اقتصاد مقاومتی رویکردی برای مقابله با تحریم‌ها علیه یک منطقه یا کشور تحریم شده می‌باشد، در شرایطی که صادرات و واردات برای آن کشور محدود شده است. واژه اقتصاد مقاومتی برای اولین بار در دیدار کارآفرینان با رهبر معظم انقلاب در شهریور سال ۱۳۸۹ مطرح گردید. برای مفهوم اقتصاد مقاومتی، تعاریف متفاوتی ارائه شده که هر

کدام از جنبه‌ای به این موضوع نگاه کرده اند. برخی نخبگان تشخیص تنگناها، و تلاش برای کنترل، مدیریت و بی اثر کردن آن‌ها، کاهش وابستگی و تأکید بر مزیت‌های تولید ملی و تلاش برای خود اتکایی و در شرایط آرمانی تبدیل چالش‌ها به فرصت‌ها، با اتکا به باور و مشارکت همگانی و اعمال تدابیر علمی و خردمندانه و مدبرانه را اقتصاد مقاومتی می‌دانند. اقتصادی که لازمه اش پویایی است و کوشش در مسیر حرکت و پیشرفت و نه انفعال (خدا رحمی، ۱۳۹۱: ۱۰). می‌توان راهبردهای اقتصاد مقاومتی را با قدرت و اجماع ملی همراه و پیاده سازی آن‌ها را تسریع کرد. در این رویکرد کسب ثروت و درآمد ملی از مسیرهایی دنبال می‌شود که قدرت چانه زنی کشور در فضای سیاسی بین‌المللی را تقویت می‌کند، نه آنکه کشور ناگزیر باشد به دلیل مسائل اقتصادی از اهداف خود در فضای سیاسی دست بکشد (تراب زاده و دیگران، ۱۳۹۲: ۳). در این میان، تعریف جامع و کامل از اقتصاد مقاومتی را خود رهبر فرزانه انقلاب ارائه داده اند. ایشان در دیدار با دانشجویان فرمودند: «اقتصاد مقاومتی یعنی آن اقتصادی که در شرایط فشار، در شرایط تحریم، در شرایط دشمنی‌ها و خصومت‌های شدید می‌تواند تعیین کننده رشد و شکوفایی کشور باشد» (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار دانشجویان، ۹۱/۵/۱۶) بنابراین اقتصاد مقاومتی به معنای شکوفایی اقتصادی و رفع مشکلات موجود در زیر بخش‌های اقتصادی برای جلوگیری از امتیازدهی به دشمنان و بیگانگان و نیز کاهش اثرات فشارهای خارجی و تحریم‌ها بر اقتصاد داخلی می‌باشد. به عبارت دیگر اقتصاد مقاومتی عبارت است از تشخیص حوزه‌های فشار و تحریم و به دنبال آن تلاش برای کنترل و خنثی سازی اثرات آن‌ها و در شرایط آرمانی تبدیل چنین فشارهایی به فرصت؛ که به طور قطع، باور و مشارکت همگانی و اعمال مدیریت‌های عقلایی و مدبرانه پیش شرط و الزام چنین موضوعی است.

به تعبیر رهبر معظم انقلاب: «اقتصاد مقاومتی، یعنی اقتصادی که از درون می‌جوشد و احتیاج ما را به دیگران کم میکند و استحکام کشور را در مقابل تکانه‌های خارجی افزایش می‌دهد؛ این معنای اقتصاد مقاومتی است» (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار مردم اصفهان، ۹۵/۸/۲۶) پس اقتصاد مقاومتی یک نظام اقتصادی است که هماهنگ با سیاست‌های کلان سیاسی و امنیتی کشور و برای مقاومت در برابر اقدامات تخریبی شکل بگیرد تا بتواند در برابر ضربات اقتصادی تحریم‌های گوناگون اقتصادی مقاومت کرده و توسعه و پیشرفت خود را ادامه دهد و روند رو به رشد همه جانبه خود را در ابعاد ملی، منطق‌های و جهانی

حفظ کند. منظور از اقتصاد مقاومتی واقعی، یک اقتصاد مقاومتی فعال و پویاست و نه یک اقتصاد منفعل و بسته به طوری که کشور ضمن مقاومت در مقابل موانع و ناملازمات مسیر خود، روند پیشرفت پایدار خود را حفظ کند اقتصاد مقاومتی هم واجد جنبه‌های اثباتی مثل پیشرفت علم و فناوری و تولیدات بیشتر و برتر است و هم واجد جنبه‌های سلبی که کاهش وابستگی به واردات و کنترل مصرف کالاها، خارجی از جمله آن‌ها است. الگوی اقتصاد مقاومتی یک الگوی اسلامی است که کیفیت تعامل و ارتباط اقتصادی با کشورهای خارجی را تعیین میکند به گونه‌ای که از سویی ناظر به اوضاع داخلی اقتصاد کشور و پوشش نقاط ضعف است و از سوی دیگر با اتکا بر نقاط قوت اقتصاد داخلی، حقوق پامال شده ملت را از کشورهای متجاوز استیفاء کند.

۴- اقتصاد مقاومتی و ضرورت مقاوم سازی اقتصاد در برابر تکانه‌های خارجی

کشورهای سلطه گر در ادامه حربه‌های به کار گرفته بر ضد انقلاب اسلامی، اکنون از مسیر جبهه اقتصادی وارد شده اند. نقاط ضعف موجود در اقتصاد کشور از نظر وابستگی به درآمدهای نفتی، اتکاء مصرف به واردات و وابستگی از نظر برخی قطعات و فناوری، این امید را برای آن‌ها به وجود آورده است تا امروز از حربه فشار و تحریم اقتصادی و با سلاح اقتصادی به دنبال یک سری اهداف و از آن جمله تغییر رفتار سیاسی جمهوری اسلامی ایران در عرصه‌های بین‌المللی باشند بنابراین به اعتقاد رهبر معظم انقلاب، «کاهش وابستگی به نفت یکی از الزامات اقتصاد مقاومتی است. این وابستگی، میراث شوم صد ساله‌ی ماست. ما اگر بتوانیم از همین فرصت که امروز وجود دارد، استفاده کنیم و تلاش کنیم نفت را با فعالیتهای اقتصادی درآمذزای دیگری جایگزین کنیم، بزرگترین حرکت مهم را در زمینه‌ی اقتصاد انجام داده‌ایم. امروز صنایع دانش‌بنیان از جمله‌ی کارهایی است که می‌تواند این خلأ را تا میزان زیادی پر کند. ظرفیتهای گوناگونی در کشور وجود دارد که می‌تواند این خلأ را پر کند. همت را بر این بگماریم؛ برویم به سمت این که هرچه ممکن است، وابستگی خودمان را کم کنیم.» (بیانات رهبر معظم انقلاب ۱۳۹۲/۰۱/۰۱)

در واقع تحریم‌ها مهم‌ترین عامل در مطرح شدن اقتصاد مقاومتی است. پرداختن به موضوع اقتصاد مقاومتی به دلایل مختلف امری مهم و ضروری است. به اعتقاد مقام معظم رهبری، «دشمن ما اتاق جنگ را برده است در وزارت خزانه‌داری؛ [اتاق] جنگ علیه ما به جای وزارت دفاع، وزارت خزانه‌داری آن‌ها است، به شکل فعال هم مشغولند.» (بیانات در دیدار مسئولان نظام، ۱۳۹۷/۰۳/۰۲) از یک طرف دشمنان کشور تلاش دارند تا نسبت به

درهم ریختگی اقتصاد ایران اقدام کنند و از ناحیه اقتصاد ضرباتی را به کشور وارد کنند. از منظر دیگر برای کشور جمهوری اسلامی ایران که مصمم است اقتصاد تک محصولی و مبتنی بر درآمد نفت را متحول نموده و به سمت عدم وابستگی به نفت حرکت کند (رودری و قاسمی، ۱۳۹۶: ۱۰). در واقع اقتصاد مقاومتی کاهش آسیب پذیری و تهدیدات اعمال شده در کنار افزایش انعطاف پذیری و کارآمدی اقتصاد ملی است که هدف آن را می توان اقتدار و قدرت اقتصادی بیان نمود. در جمع بندی موارد مذکور، اقتصاد مقاومتی مجموعه تدابیر مدیریتی اقتصادی است که: آسیب پذیری اقتصاد را در برابر خطرهای متعددی که اقتصاد ایران را تهدید می کند، کاهش دهد در شرایط فشار، روند رو به رشد اقتصادی (و شکوفایی) در کشور را حفظ کند (نبوی، ۱۳۹۷: ۵۰).

مرزبان اقتصادی کشور با ایفای نقش، می تواند در راه رسیدن به اقتصادی پویا، اما مقاوم در برابر تکانه های خارجی، تأثیر بسزایی در راه دستیابی به اقتصاد مقاومتی داشته باشد زیرا فعالیت های گمرک در ارتباط مستقیم با اهداف و اولویت های کشور در زمینه های اخذ حقوق و عوارض گمرکی، اعمال سیاست های بازرگانی، حفاظت از جامعه در مقابل کالا های زیان آور، پرتوزا و تقلبی، حفاظت از آثار فرهنگی و تاریخی، حفاظت های زیست محیطی و مقابله با قاچاق کالا می باشد (طباطبایی و ثابتی، ۱۳۸۹: ۱۲۷). اصلی ترین رویه های گمرکی یعنی صادرات و واردات، نقشی اساسی را در بنیه اقتصادی یک کشور ایفا می نماید. تجارت بین المللی در جهان بدون استفاده از خدمات و رویه های گمرکی معنا و مفهومی ندارد. گمرک به عنوان یکی از اجزای مهم و لاینفک تجارت خارجی هر کشور، محل تماس، ارتباط و ارائه اطلاعات از جانب عاملین تجارت و مجری قوانین و مقررات و دستورالعمل های صادره در زمینه امور صادرات و واردات می باشد. اهمیت گمرک به حدی است که میزان سرعت و کارایی آن برخی اوقات به عنوان معیاری برای ارزیابی فعالیت های تجارت خارجی هر کشور و یا حتی اقتصاد کلان آن کشور در نظر گرفته می شود. در واقع مهم ترین نقش گمرک ارتقا کارایی فرایند صادرات و واردات و تأمین و تحلیل آمار و اطلاعات مربوط به تجارت خارجی کشورها می باشد. به همین دلیل است که امروزه سامانه های کنترلی و صیانتی گمرک، جزء حیاتی هرگونه برنامه ی تسهیل تجارت می باشد (UNCTAD, 2006).

همانطور که نتایج در جدول (۱) نشان می دهد مهم ترین معیار موثر بر مقاوم سازی اقتصاد از دیدگاه خبرگان فعال در بخش گمرک و تجارت، اجرای دقیق قوانین و مقررات

بهداشتی برای جلوگیری از ورود کالاهای ناسالم و مضر به کشور است. این معیار ۴۱/۵ درصد از وزن عوامل موثر بر شاخص مورد نظر را تشکیل می‌دهد.
جدول ۱: برآورد وزن معیارهای موثر بر مقاومت‌سازی اقتصاد در راستای نقش مرزبان اقتصادی در امنیت اقتصادی (براساس یافته‌های تحقیق)

رتبه	وزن محاسباتی	فعالیت
۱	۰,۴۱۵	اجرای دقیق قوانین و مقررات بهداشتی برای جلوگیری از ورود کالاهای ناسالم و مضر به کشور
۳	۰,۱۵۳	تامین حقوق مالکیت دولت بر تجارت خارجی با اجرای دقیق قوانین و مقررات گمرکی
۴	۰,۰۸۸	انتخاب و اجرای سیاست‌های گمرکی مشوق صادرات و تحدید واردات برای بهبود تراز پرداخت‌های کشور
۴	۰,۰۸۸	انتخاب سیاست‌های مناسب برای محدودیت ورود کالاهای مصرفی مشابه تولید داخلی
۲	۰,۲۵۷	ایجاد پنجره واحد تجارت فرامرزی و ارتباط سیستمی و آنلاین با سازمان‌های مجوز دهنده
۰,۰۰۸۱۹		نرخ ناسازگاری

۱-۴- اقتصاد مقاومتی و ضرورت مبارزه با قاچاق کالا

با توجه به مفهوم و مضامین قاچاق و اقتصاد مقاومتی، ارتباط تنگاتنگ این دو روشن و آشکار است. طبیعی است که در شرایط ورود کالاهای قاچاق به کشور که تعطیلی تولید داخلی، پیامد گریزناپذیر آن است، بستر لازم برای حمایت از سرمایه گذاران و کارآفرینان ایرانی فراهم نیست. سرمایه گذار تا وقتی نسبت به سودآوری کار خود اطمینان نداشته باشد، دست به سرمایه گذاری نخواهد زد. یکی از وجوه امنیت سرمایه گذاری، اطمینان از وجود بازار است که وقتی در اختیار محصول خارجی قرار گرفت، این امنیت و اطمینان خاطر از میان خواهد رفت. بنابراین در کنار سایر عوامل و بسترهای حمایتی از تولید ملی و کار و سرمایه ایرانی، پیشگیری از ورود کالاهای خارجی به طریق قاچاق نیز یکی از این عوامل و زمینه‌ها است و این‌ها، خود همه وجوهی از اقتصاد مقاومتی به شمار می‌روند (جلیلی، ۱۳۹۵: ۲۰).

رهبر معظم انقلاب در راستای یک سیاست اصولی جهت استقلال اقتصادی و مقابله با تکانه‌های خارجی ناشی از تحریم، گفتمان «اقتصاد مقاومتی» را مطرح نموده اند که تحقق آن، مستلزم برنامه ریزی در رفع نقیصه‌های موجود در اقتصاد و اصلاح و بهبود آن‌ها می‌باشد. قاچاق کالا در بسیاری موارد، با ایجاد و تشدید رویه‌های اقتصادی مغایر با اقتصاد

مقاومتی ارتباط دارد براساس آمار رسمی ستاد مبارزه با قاچاق کالا، به ازای هر یک میلیارد دلار کالای قاچاق، صد هزار شغل از بین می‌رود، و در این شرایط حساس کشور، ورود کالاهای قاچاق به شدت به جوانان آسیب وارد می‌کند. از این رو، مبارزه با قاچاق یکی از شیوه‌ها و ابزارهای اصلاح نقاط ضعف اقتصاد در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی است. «قاچاقچیان کلان عامل تهدیدند؛ زیرا تجارت و داد و ستد سالم کشور را تهدید می‌کنند». (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار مردم زاهدان، ۸۱/۱۲/۲) «قاچاق از لحاظ شرعی، یک عمل ممنوع و حرام قطعی است.» (بیانات رهبر معظم انقلاب در دیدار مسئولان وزارتخانه‌های صنایع و بازرگانی، ۸۰/۴/۱۰).

باید توجه داشت که اگر به مفهوم قاچاق و لزوم مبارزه با آن توجهی صورت نگیرد، روند تحقق اقتصاد مقاومتی در کشور مختل خواهد شد. ضعف‌های ساختاری در اقتصاد کشور، شاخص‌های اقتصادی را قبل از هر چیز تحت تأثیر قرار می‌دهد و پیامدهای نامطلوب‌تری از قاچاق به‌عنوان یک مشکل تبعی بر پیکر اقتصاد تحمیل می‌کند، آثار تخریبی قاچاق در وهله اول متوجه صنایعی است که آن‌ها را به رقابت در بازار داخل فرا می‌خواند و رفته رفته به رکود می‌کشاند. از این رو با تنوع و حجم چشمگیر این کالاها در کشور، وزن و سهم آن‌ها در اقتصاد، غیر قابل انکار است (وطن‌پور، ۱۳۸۷: ۷۰).

در راستای بررسی نقش مرزبان اقتصادی در کاهش پدیده قاچاق کالا برای بهبود امنیت اقتصادی کشور نیز ۸ معیار مورد شنجش و اولویت‌بندی قرار گرفت (جدول ۲). همانطور که در جدول مشاهده می‌شود اجرای دقیق قوانین و مقررات مبارزه با فساد اداری، پیاده کردن دولت الکترونیک در گمرکات کشور و شفافیت در تعرفه‌ها و ثبات در سیاستگذاری‌های گمرکی برای کاهش فعالیت‌های رانت‌جویانه هر کدام با ۲۰/۳ درصد وزن و مجموعاً ۶۰/۹ درصد وزن از مهم‌ترین عوامل موثر بر کاهش پدیده قاچاق کالا است که باید در جهت کاهش قاچاق مورد توجه قرار گیرد.

جدول ۲: برآورد وزن معیارهای موثر بر قاچاق کالا در راستای نقش مرزبان اقتصادی در امنیت

اقتصادی (براساس یافته‌های تحقیق)

رتبه	وزن محاسباتی	فعالیت
۴	۰,۰۴۴	حذف و کاهش پرداخت‌هایی غیر از تعرفه‌های رسمی قانونی
۱	۰,۲۰۳	اجرای دقیق قوانین و مقررات مبارزه با فساد اداری
۲	۰,۱۱۷	شفافیت عملکرد و ثبات در رویه‌های گمرکی

رتبه	وزن محاسباتی	فعالیت
۳	۰,۰۷۰	تدابیر گمرک در انسجام و ضابطه مند نمودن مبادلات مرزنیسان
۲	۰,۱۱۷	ساده سازی و تسهیل رویه‌های گمرکی و حذف بوروکراسی زاید اداری
۴	۰,۰۴۴	ساماندهی واحدهای گمرکی بویژه ساماندهی معابر غیررسمی
۱	۰,۲۰۳	پیاده کردن دولت الکترونیک در گمرکات کشور
۱	۰,۲۰۳	شفافیت در تعرفه‌ها و ثبات در سیاست‌گذاری‌های گمرکی برای کاهش فعالیت‌های رانت‌جویانه در گمرک
۰,۰۰۶۰۴		نرخ ناسازگاری

۲-۴- اقتصاد مقاومتی و ضرورت حمایت از تولید داخلی

"تولید ملی، اساس و حلقه‌ی اساسی پیشرفت اقتصاد است" (بیانات رهبر معظم انقلاب در حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۳/۰۱/۰۱) حیات اقتصادی هر کشور وابسته به تولید بوده و تولید مهم ترین عامل پویایی سرمایه‌های مالی و انسانی است. زیرا تولید به اندازه‌ای در رشد مؤلفه‌های ارزشی و اجتماعی مؤثر است که اگر سطح آن پایین باشد توسعه این مؤلفه‌ها به خطر خواهد افتاد (نوری، ۱۳۸۳:۳۲). برای تقویت تولید داخلی می‌بایست به صادرات توجه ویژه‌ای شود.

به تعبیر رهبر معظم انقلاب «یکی از الزامات، صادرات است که مسئولین دولتی باید فعال بشوند. گزارشی به دست من رسید از مسئولین دولتی که متأسفانه عمده‌ی صادرات کشور ما بلکه عمده معاملات تجاری ما از صادرات و واردات، با پنج یا شش کشور است؛ خوب این خطا است، این خلاف اقتصاد مقاومتی است. ما در بندهای اقتصاد مقاومتی روی این هم تکیه کرده‌ایم. یکی از سیاست‌های اقتصاد مقاومتی همین است؛ گسترش صادرات و گسترش طرف‌های صادراتی ما. اینکه ما به پنج کشور یا شش کشور اکتفا نکنیم و خودمان را محدود نکنیم [صحیح نیست]، این تحرک مسئولین را لازم دارد؛ چه در سیاست خارجی، چه در بخش‌های دیگر (بیانات رهبر معظم انقلاب در حرم مطهر رضوی، ۱۳۹۶/۱/۱). بنابراین یکی از مهم‌ترین سیاست‌های اقتصاد مقاومتی تنوع طرف‌های تجاری برای مقاوم سازی اقتصاد کشور در برابر تکانه‌های خارجی است. هدف از مقاوم سازی اقتصاد، دستیابی به اقتصادی است صادرات محور و خودکفا در تولید محصولات راهبردی، متکی به دانش و فناوری، عدالت بنیان، درون‌زا و برون‌گرا، پویا و پیش رو باشد. بطوریکه هدف

اصلی از ابلاغ سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی ابلاغی مقام معظم رهبری همین مفهوم مقاوم سازی اقتصاد است (دانشفر و همکاران، ۱۳۹۶: ۶۳). همان‌طور که بیان شد، گمرک به عنوان مرزبان اقتصادی کشور نقش راهبردی در تحقق اقتصاد مقاومتی دارد زیرا تجارت کشور بدون استفاده از خدمات و رویه‌های گمرکی معنا و مفهومی ندارد.

در راستای بررسی نقش مرزبان اقتصادی در تولید ناخالص داخلی و تسهیل صادرات به عنوان شاخص امنیت اقتصادی، ۷ معیار در نظر گرفته شد. همان‌طور که در جدول (۳) قابل مشاهده است. نرخ ناسازگاری ۰/۰۱ بوده و در دامنه مجاز قرار دارد. بر اساس اولویت‌بندی معیارهای تولید ناخالص داخلی از دیدگاه خبرگان، "ثبات در سیاستگذاری‌های گمرکی" و "ثبات و وحدت رویه در قوانین و مقررات گمرکی" برای بهبود فضای کسب و کار و در نتیجه بهبود تولید ناخالص داخلی از مهم‌ترین نقش‌های گمرک در افزایش تولید ناخالص داخلی است.

جدول ۳: برآورد وزن معیارهای موثر بر تولید ناخالص داخلی در راستای نقش مرزبان اقتصادی در

امنیت اقتصادی (براساس یافته‌های تحقیق)

رتبه	وزن محاسباتی	فعالیت
۴	۰,۰۶۵	ارایه تسهیلات ویژه و ترخیص نسبی برای واردات مواد اولیه و واسطه‌های شرکت‌های تولیدی
۳	۰,۱۰۷	حذف کاغذ بازی و بوروکراسی‌های زائد توسط گمرک برای افزایش سرمایه‌گذاری خارجی
۱	۰,۲۷۴	ثبات در سیاستگذاری‌های گمرکی برای بهبود فضای کسب و کار
۴	۰,۰۶۵	حذف تسهیلات ضمانت نامه‌ای برای ورود کالاهایی که مشابه داخلی دارند
۱	۰,۲۷۴	ثبات و وحدت رویه در قوانین و مقررات گمرکی برای بهبود فضای کسب و کار
۲	۰,۱۷۲	حفظ و ارتقاء قدرت رقابت‌پذیری محصولات بخش‌های مختلف اقتصادی کشور با اجرای دقیق مفاد قوانین و مقررات گمرکی
۵	۰,۰۴۲	راه اندازی پنجره واحد تجارت فرامرزی برای بهبود فضای کسب و کار و متعاقب آن افزایش تولید ناخالص داخلی
	۰,۰۱	نرخ ناسازگاری

نتیجه گیری

بدون تردید سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، سند جامعی برای اقتصاد پایدار کشور است زیرا قدرت چانه زنی کشور در فضای سیاسی بین‌المللی را تقویت می‌کند. تا کشور ناگزیر نشود به دلیل وابستگی به بیگانگان در مسائل اقتصادی از اهداف و آرمان‌های انقلاب اسلامی در فضای سیاسی دست بکشد. به تعبیر رهبر معظم انقلاب: "سیاست‌های اقتصاد مقاومتی و خصوصیات اقتصاد مقاومتی، درون‌زایی است؛ درون‌زایی یعنی تولید ثروت به‌وسیله فعالیت درونی کشور انجام بگیرد؛ چشم به بیرون نباشد، نگاهمان به بیرون نباشد. در طول سال‌های گذشته، در دولت‌های مختلف، چندبار می‌خواستند از بانک جهانی یا صندوق بین‌المللی پول، وام بگیرند، بنده نگذاشتم؛ جلویش را گرفتم؛ مقدمات را فراهم کرده بودند که این کار را انجام بدهند. اینکه ما از بیگانه طلب بکنیم و متعهد در مقابل بیگانه بشویم، این خطای بزرگی است؛ باید اقتصاد درون‌زا باشد. البته معنای درون‌زا بودن اقتصاد این نیست که درهای کشور را ببندیم؛ نه، ما گفته‌ایم «درون‌زا و برون‌گرا».

بنابراین اقتصاد مقاومتی یک بحث کاملاً استراتژیک است که در کشورهایی که دارای اهداف بلند مدت هستند و روحیه استقلال در بطن سیاست داخلی و خارجی آن‌ها جاری است، مطرح است. افزایش صادرات غیر نفتی به عنوان یک راهبرد استراتژیک با هدف تحقق اهداف اقتصاد مقاومتی و دوری از خام‌فروشی، مورد توجه تمام ارکان نظام است. با توجه به شرایط کنونی کشور، بیش از پیش، هر فرصتی را برای توسعه صادرات غیر نفتی مغتنم دانست چرا که این سیاست ضمن ایجاد راه حلی در راستای پیشبرد اهداف توسعه اقتصادی کشور، با تقویت نظام ارزآوری، زمینه ایجاد اشتغال را نیز در اولویت و اهمیتی ویژه قرار خواهد داد. مرزبان اقتصادی کشور با ایفای نقش، می‌تواند در راه رسیدن به این اهداف و اقتصادی پویا، اما مقاوم در برابر تکانه‌های خارجی، تأثیر بسزایی در راه دستیابی به اقتصاد مقاومتی داشته باشد زیرا فعالیت‌های گمرک در ارتباط مستقیم با اهداف و اولویت‌های کشور در حفاظت از جامعه در مقابل کالاهای زیان‌آور و تقلبی، حفاظت از آثار فرهنگی و تاریخی، حفاظت‌های زیست‌محیطی و مقابله با قاچاق کالا و کمک به تولید داخلی می‌باشد و اصلی‌ترین رویه‌های گمرک یعنی صادرات و واردات، نقشی اساسی را در بنیة اقتصادی یک کشور ایفا می‌نماید. نتایج نشان می‌دهد مهم‌ترین معیار موثر بر مقاومت‌سازی اقتصاد از دیدگاه خبرگان و فعالان در بخش تجاری و گمرکی، اجرای دقیق قوانین و مقررات بهداشتی برای جلوگیری از ورود کالاهای ناسالم و مضر به کشور است.

این معیار ۴۱/۵ درصد از وزن عوامل موثر بر شاخص مورد نظر را تشکیل می‌دهد. در جایگاه دوم، ایجاد پنجره واحد تجارت فرامرزی و ارتباط سیستمی و آنلاین با سازمان‌های مجوز دهنده با وزن ۲۵/۷ درصد قرار دارد. در واقع ایجاد پنجره واحد تجارت فرامرزی و ارتباط سیستمی و آنلاین با سازمان‌های مجوز دهنده نظیر وزارت جهاد کشاورزی و سازمان غذا و دارو و غیره، از جعل مجوزها جلوگیری کرده و از محصولات کشاورزی، دامی و دارویی کشور حمایت می‌نماید. تامین حقوق مالکیت دولت بر تجارت خارجی با اجرای دقیق قوانین و مقررات گمرکی با وزن ۱۵/۳ درصد در جایگاه سوم و دو معیار اتخاذ و اجرای سیاست‌های گمرکی مشوق صادرات و تحدید واردات برای بهبود تراز پرداخت‌های کشور و اتخاذ سیاست‌های مناسب برای محدودیت ورود کالاهای مصرفی مشابه تولید داخلی بصورت مشترک و با وزن ۸/۸ درصد در جایگاه چهارم قرار دارند.

با عنایت به اینکه هدف هر نهاد و سازمانی در ایران اسلامی حرکت در جهت مقاوم‌سازی اقتصاد است. مرزبان اقتصادی کشور نیز در راستای امنیت اقتصادی، به مقاوم‌سازی اقتصاد نیز باید توجه کافی داشته باشد. از طرفی ورود کالاهای مضر به کشور می‌تواند روند رشد یک کشور را کندتر کند. نکته‌ای که می‌توان از نتایج مطالعه حاضر دریافت این است که بر اساس دیدگاه خبرگان حوزه تجاری - گمرکی و براساس آمار، گمرک در زمینه اقتصاد مقاومتی و در چارچوب دستیابی به اقتصادی مقاوم برای بهبود امنیت اقتصادی کشور با جایگاه مطلوب فاصله زیادی دارد. عدم توجه کافی به این مساله ممکن است به امنیت اقتصادی کشور در بلندمدت آسیب جدی برساند. بنابراین نقش گمرک در مقاوم‌سازی اقتصاد کشور باید بیش از پیش مورد توجه قرار گیرد و تقویت گردد بر این اساس می‌توان به پیشنهادهایی جهت تقویت نقش مرزبان اقتصادی کشور و بر این اساس بهبود امنیت اقتصادی و مقاوم‌سازی کشور مطرح کرد.

بهره‌گیری مناسب از ابزارهای اقتصادی و فعال‌تر عمل کردن در سازمان‌های بین‌المللی تجاری مانند سازمان جهانی گمرک (WCO)، سازمان تجارت جهانی (WTO) و ... با هدف کاهش اثر تحریم‌های اقتصادی، فعال‌تر شدن دیپلماسی گمرکی و ایجاد پنجره واحد مجازی با کشورها منطقه می‌تواند منجر به تسهیل تجارت و کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی و افزایش صادرات غیرنفتی شود.

منابع و مأخذ:

- احمدی شادمهری، محمدطاهر؛ پورلداری، رضا حبیب، (۱۳۹۵)، نقش مشوقهای صادراتی بر توسعه صادرات غیر نفتی و تحقق اقتصاد مقاومتی، **سومین کنفرانس بین المللی مدیریت و اقتصاد**، دانشگاه فردوسی مشهد.
- اشتراسو. لئو، (۱۳۸۳)، **فلسفه سیاسی چیست؟** ترجمه فرهنگ رجایی، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی
- افتخاری، اصغر (۱۳۸۰) ساخت دولتی امنیت ملی، **فصلنامه مطالعات راهبردی**، سال چهارم، شماره ۳، صص ۲۷۹-۲۵۷
- برومند، شهزاد، (۱۳۸۷)، **امنیت اقتصادی در ایران و چند کشور منتخب**، تهران: مرکز پژوهش‌ها مجلس شورای اسلامی
- جعفری صمیمی، احمد و اختیاری، شهرام (۱۳۸۸)، تأثیر امنیت اقتصادی بر فرآیند رشد اقتصادی در کشورهای عضو کنفرانس اسلامی با تأکید بر ایران، **فصلنامه اقتصاد مالی**، دوره ۲، شماره ۳، صص ۹۱-۷۰
- جلیلی، سعید (۱۳۹۵)، اهمیت مبارزه با قاچاق کالا در تحقق اقتصاد مقاومتی، **فصلنامه حبل المتین** سال پنجم بهار، شماره ۱۴
- جهانگیری، ساناز و حیدری، محمود (۱۳۹۴)، بررسی نقش گمرک الکترونیکی بر تسهیل صادرات از دیدگاه کارشناسان و صادرکنندگان در استان آذربایجان غربی، **فصلنامه تبلیغات و بازاریابی**، شماره ۱، صص ۱۱۰-۱۰۳
- دانشنفر، محمدحسین؛ مقدم، محمدرضا؛ سیف، الله مراد؛ مبینی دهکردی، علی؛ اصولی علی. (۱۳۹۶)، بررسی تجارب جهانی در زمینه مقاوم‌سازی اقتصادی در صنعت نفت و گاز، **فصلنامه مطالعات راهبردی بسیج**، سال ۲۰، شماره ۷۴، صص ۹۰-۶۳
- رودری، سهیل؛ قاسمی، حمیدرضا، (۱۳۹۶)، **نقش صادرات غیر نفتی در تحقق اقتصاد مقاومتی در چارچوب برنامه ششم توسعه**، دبیرخانه کمیسیون‌های تخصصی مجامع و شوراهای اتاق ایران، کمیسیون توسعه صادرات.
- سالواتوره، دومینیک (۱۳۹۳) **تئوری و مسائل اقتصاد بین الملل**، ترجمه حسن گلریز و هدایت ایران برور، تهران: نشر نی
- ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز، (۱۳۹۶)، سالنامه آماری ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز.
- سوزی، محسن؛ محمدی، فریبرز. (۱۳۹۰)، نقش سرمایه اجتماعی در تأمین امنیت سرمایه‌گذاری، **فصلنامه سیاست‌گذاری**، سال دوم، شماره سوم، صص ۱۴۶-۱۱۹
- سیف، الله مراد (۱۳۸۹)، مفهوم شناسی امنیت اقتصادی، **فصلنامه آفاق امنیت**، سال ۳، شماره ۹، صص ۳۵-۷
- سیف، الله مراد؛ حافظیه، علی اکبر (۱۳۹۲)، راهبردهای تجارت بین الملل اقتصاد مقاومتی جمهوری اسلامی ایران، **مطالعات راهبردی بسیج** سال شانزدهم پاییز شماره ۶۰، صص ۲۱۶-۱۸۴
- صیادزاده، علی، فرجام نیا، ایمان، حجاریان، عقیقه و طاهری، بهمن (۱۳۹۲)، کسری بودجه بر امنیت اقتصادی ایران، **فصلنامه مطالعات راهبردی**، شماره ۶۰، صص ۱۲۳-۹۱
- طباطبایی، علی و ثابتی، عباس (۱۳۸۹)، سازمان جهانی گمرک با رویکرد بررسی موانع پیش روی گمرک جمهوری اسلامی ایران در این سازمان، **فصلنامه مطالعات روابط بین الملل**، دوره ۳، شماره ۱۳، صص ۱۶۶-۱۲۵
- ثینی زاده بیگدلی، جعفر و همکاران (۱۳۹۵) بررسی ویژگی‌های امنیتی شدن یک پدیده (موضوع) در جمهوری اسلامی ایران، **فصلنامه پژوهش‌های حفاظتی - امنیتی دانشگاه جامع امام حسین (علیه السلام)**، سال پنجم، شماره ۱۷، صص ۱۳۸-۱۱۱
- قاسمی، فرهاد، (۱۳۹۰)، **نظریه‌های روابط بین الملل و مطالعات منطقه‌ای**، تهران: نشر میزان.
- ماندل، رابرت، (۱۳۸۷)، **چهره متغیر امنیت ملی**، ترجمه پژوهشکده مطالعات راهبردی، تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی
- محمدی، افشین (۱۳۷۷) **برآورد آثار اقتصادی فرار از مالیات در ایران**، دانشگاه شهید بهشتی، پایان نامه کارشناسی ارشد.
- محمدی، امیر (۱۳۸۰) آثار زیان بار تجارت زیر زمینی بر اقتصاد ملی، روزنامه ۷۹: دوره دوم، شماره ۳، صص ۲۶-۱
- معاونت طرح و برنامه گمرک (۱۳۸۱)، **بررسی پدیده قاچاق کالا و راهکارهایی برای مبارزه با آن**، معاونت طرح و برنامه گمرک.
- معمارزاد، عباس؛ شیرینی، بهزاد؛ کاخکی، حسن، (۱۳۹۲)، نظام گمرکی و ضرورت‌های تحول آن: مبانی، برنامه‌ها و اقدامات انجام شده، **سیاست‌های مالی و اقتصادی**، سال ۱، شماره ۲، صص ۱۴۲-۱۲۱
- موسوی زور، موسی (۱۳۹۳)، رابطه امنیت ملی و تجارت بین الملل مطالعه موردی، امنیت اقتصادی جمهوری اسلامی ایران در پرتو تجارت بین الملل، **مطالعات راهبردی و سیاست‌گذاری عمومی**، دوره ۵، شماره ۱۴، صص ۱۴۲-۱۰۹
- نبوی، سید مرتضی و همکاران (۱۳۹۷)، الگوی راهبردی اقتدار اقتصادی جمهوری اسلامی ایران در چارچوب سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، **فصلنامه امنیت ملی**، دوره ۲۸، شماره ۲۸، صص ۷۰-۴۱.
- نورمحمدی، خسرو (۱۳۸۳)، **بررسی قاچاق کالا و راهکارهای هدایت فعالیت‌های قاچاق به مسیرهای قانونی و رسمی**، معاونت پژوهشی جهاد دانشگاهی دانشگاه تهران.
- نوری جعفر (۱۳۸۳)، **پیامدهای اقتصادی و راهکارهای کنترل پدیده قاچاق**، تعزیرات حکومتی.
- همدمی خطبه سرا، ابوالفضل، (۱۳۸۷)، فساد مالی: علل، زمینه‌ها و راهبردهای مبارزه با آن، **پژوهشکده مطالعات راهبردی**، چاپ دوم، تهران.
- حوایلد، دیوید؛ هیوت، تام؛ جانسون، هیزل (۱۳۷۷)، **صنعتی شدن و توسعه**، ترجمه طاهره قادری، تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبایی
- حوطن‌پور، علیرضا، (۱۳۸۷)، قاچاق کالا و تأثیر آن بر امنیت اقتصادی کشور، **فصلنامه کارآگاه**، دور دوم، شماره سوم، صص ۹۳-۶۹
- حوفادار، علیرضا؛ بوداغی، حسین. (۱۳۹۴)، بررسی رابطه بین تسهیل تجارت خارجی با میزان شفافیت قوانین و مقررات صادرات و

- security and safety of trade. *Studia Ekonomiczne*, 266, 212-222.
- Tefera, M. (2016). The Challenges of Customs in Export Trade Facilitation: The Case of Ethiopian Revenues and Customs Authority Dire Dawa Branch Office (Doctoral dissertation, Addis Ababa University).
- Udovič, Boštjan, (2006) "Economic Security: Large and Small States in Enlarged European Union", University of Ljubljana, Faculty of Social Sciences, Centre of International Relations. Available at: <http://www.cceisaconf.ut.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=164145/Udovic.doc>
- UNCTAD. (2006). ICT Solutions to Facilitate Trade at Border Crossings and in Ports. United Nations Conference Trade and Development, Expert Meeting on ICT Solutions to Facilitate Trade at Border Crossings and in Ports, Geneva, 16-18 October
- Wysokińska, Z. (2013). Transition To A Green Economy In The Context Of Selected European And Global Requirements For Sustainable Development. *Comparative Economic Research*, 16(4), 203-226
- واردات و قانون امور گمرکی، **دومین کنفرانس بین المللی مدیریت در قرن ۲۱**، تبریز.
- Afanasieva, V., Ivanov, L., & Yanushkevych, D. (2017). Modern Approaches to Risk Management and Their Use in Customs. *Траектория науки*, 3 (4).
- Alesina, A., & Perotti, R. (1996). Income distribution, political instability, and investment. *European economic review*, 40(6), 1203-1228.
- Brunetti, A., Kisunko, G., & Weder, B. (1998). Credibility of rules and economic growth: Evidence from a worldwide survey of the private sector. *The World Bank Economic Review*, 12(3), 353-384.
- Cantens, T., & Raballand, G. (2017). Cross-Border Trade, Insecurity and the Role of Customs: Some Lessons from Six Field Studies in (Post-) Conflict Regions.
- Jones, V. C., & Rosenblum, M. R. (2013). US Customs and Border Protection: Trade facilitation, enforcement, and security.
- Mafurutu, R. (2015). A study to clarify the role of customs risk management in facilitating cross-border trade at the Beit-Bridge border post: a case of the Zimbabwe Revenue Authority from 2001 to 2014 (Doctoral dissertation, University of Cape Town).
- Mashiri, E. Sebele-Mpofu, F. Y. (2015). Illicit trade, economic growth and the role of Customs: a literature review, *International Network of Customs Universities*, Vol. 9 Available at: [http://worldcustomsjournal.org/Archives/Volume 9, Number 2 \(Sep 2015\)/1784 01 WCJ v9n2 Mashiri & Sebele.pdf](http://worldcustomsjournal.org/Archives/Volume 9, Number 2 (Sep 2015)/1784 01 WCJ v9n2 Mashiri & Sebele.pdf)
- Poirson, M. H. (1998). Economic security, private investment, and growth in developing countries. *International Monetary Fund*.
- Salajeghe, S. (2016). Role of Modern Technologies monitoring the import and export of articles in preventing the customs offenses. *International Journal of Humanities and Cultural Studies (IJHCS)* ISSN 2356-5926, 1(1), 489-495.
- Świerczyńska, J. (2016). The reduction of barriers in customs as one of the measures taken by the customs service in the proces of ensuring